

Mlada Sodobnost

Milena Mileva Blažič

Vinko Möderndorfer: Jaz sem Andrej.

Ljubljana: Mladinska knjiga (Zbirka Odisej), 2018.

Novi mladinski roman Vinka Möderndorferja, ki ga poznamo po kakovostnih delih za mlade in odrasle naslovnike, ubira problemsko uglasene strune. Sestavljen je iz dvaindvajsetih poglavij ter spremne besede na temo adolescence in spolnosti doktorice medicine Gabrijele Simetinger. Zgodba je pospremljena z ilustracijami Jureta Engelsbergerja.

Igor Saksida v članku *Tabuji v mladinski književnosti, kritično branje in Cankarjevo tekmovanje* (2014) piše o problemski mladinski književnosti kot vsebinski kategoriji in tabujskosti kot družbeno recepcijski oznaki. V problemski mladinski književnosti so pomembne naslednje kategorije: tema, perspektiva, zgodba, književna oseba, jezik, razpoloženje in subjektivne predstave. Po tematski plati pričujoči mladinski roman razbija iluzijo o idealnem otroštvu, družini in družbi. Prikazuje značilne mladostnikove stiske, bolečine odraščanja, razmišljanje o drugačnosti, v zgodbo so vtakani tudi motivi istospolnosti ("Mislim, kako nekdo ve, da je gej?" sem vprašal in takoj dodal, da si ne bi mama kaj mislila, 'sošolko Sonjo zanima, ker misli, da je lezbijka.'"), prve spolne izkušnje, ločitev staršev ("Povedal sem že, da mama ni hotela več živeti v istem kraju kot oči s svojo novo ženo ..."), selitev in težave pri vključevanju v novo šolsko okolje. Roman je seštevček značilnih vprašanj odraščajočega mladostnika, njegove družine in ožje družbe, ena izmed njegovih osrednjih tem sta prihodnost in z njo

povezano iskanje identitete ("Potem sva šla še na umetniško gimnazijo. Ta mi je bila zelo všeč. ... V resnici nimam pojma, kam naj grem po osnovni šoli. Težka odločitev. Najtežja."). Junak po številnih negativnih izkušnjah pride do pozitivnih spoznanj, da življenje ima smisel – v ljubezni, ki bi jo Julija Kristeva (*Tales of Love*, 1987) imenovala vajo v nesmrtnosti.

Jaz sem Andrej tematizira različne medvrstniške, družinske in družbene konflikte, ki pa so pravzaprav zunanja scenografija za notranje konflikte in samospraševanja odrasčajočega mladostnika. Prek "marginalne" literature za mlade "prikazuje" in "poučuje" splošno populacijo – odrasle slika kot nedorasle, ki imajo le "ljubezenske" probleme in gojijo vrednote, ki jih najdemo v žanru (televizijskih) limonad (*soap opera*), Andrej oziroma mladi pa so prikazani adultizirano; Möderndorfer glavnega junaka prikaže kot osebo na prehodu v odraslost, ki za razliko od staršev ne odlaša z vstopanjem vanjo in s sprejemanjem odgovornosti, kar lahko beremo tudi kot pisateljevo kritiko srednje generacije.

V romanu sta pustili sledi tudi subverzivnost in estetika grdega, v ozadju se da slutiti celo tematizacijo Ojdipovega kompleksa: "Ko sem se vrnil iz šole, me je na kuhinjski mizi čakal listek: 'Oprosti. Morala bi ti povedat, da moj Matjaž včasih prespi pri meni'. Napisala je moj. Še bolj sem bil jezen. Ne. Bil sem prizadet. Globoko." Sin v materinem življenju nastopa bolj kot čustveni partner ("Z mamó sva bila srečna ..."; "Zvečer sva se z mamó pogovarjala kot odrasla človeka."), saj mu ta pripoveduje o svojem ljubezenskem razmerju v slogu *ljubi-ne ljubi, me je pustil, me vara*, pri čemer je njena materinska funkcija dejansko v ozadju. Junakovo pretesno navezanost na mater opaza tudi njegova sošolka Sonja.

Kriza staršev, čeprav je prikazana obrobno, je večja, pravzaprav temeljna, generacijska nesoglasja med starši in starimi starši so prikazana kot globoka, celo nepremostljiva. Starejši v domovih za ostarele so predstavljeni kot družbeno in družinsko izključeni, resnični dialog med generacijama je praktično na robu izumrtja, pri čemer je zanimivo, da je med generacijo babic in vnukov prikazano večje razumevanje kot med generacijo babic in hčera. Razmerje med materjo in očetom, ki ga je Möderndorfer postavil na dogajalni rob, je prikazano zgolj kot del celovite scenografije.

V problemskih delih prevladuje "perspektiva oporekanja", ki upodablja značilno uporniško držo glavnega literarnega lika – tako je tudi v pričujočem romanu. V besedilu navkljub prvoosebni pripovedi zasledimo tudi odraslo (pripovedovalsko) perspektivo ("Ali je posesivna?"; "(K)er imaš posesivno mamó ..."). V tem kontekstu je zanimiv paralelizem med težavami mladostnikov Andreja in Sonje, ki ju je Möderndorfer predstavil

s perspektive upornika, ter skoraj enakimi problemi staršev, ki so prikazani v podtekstu. Möderndorfer predstavi "posesivno mamo" s stališča odraslega, saj mladostnik običajno ne izhaja iz takšnega obzorja pričakovanja, hkrati pa v podtonu ob značilnih mladostniških življenjskih prelomnicah razvija vzporedno nit infantilnih odraslih ("Mama joka in stoka: 'Noče me videt. Matjaž me ne mara več, kaj naj naredim,' me sprašuje, kot da nimam svojih problemov dovolj.") Avtor torej vzpostavi paralelizem med krizo mladostništva in krizo srednjih let oziroma krizo staršev.

Möderndorfer je v ospredje romana postavil odrasčajočega dečka in ženske like treh generacij: babico, mamo in deklico Sonjo. Za osrednji literarni lik je značilno iskanje identitete, zato bi lahko delo definirali tudi kot razvojni roman (*Bildungsroman*). Glavni literarni lik je sestavljen mozaično, s številnimi negotovostmi: samopodoba petnajstletnega dečka je zgrajena iz raznolikih gradnikov, od zunanje podobe do mnenja sovrstnikov, Sonje in matere, ki je nasploh zelo v ospredju. Andrej je predstavljen kot oseba, ki želi preseči negativni vzorec prepirajočih se staršev ("In vse življenje bova skupaj. Ne tako kot ti in oči. Nikoli se ne bova prepirala.").

Zanimiva je struktura romana – glavni literarni lik je v središču dogajanja na začetku in na koncu, vmesni del pa je osredotočen na ženski figuri – na Sonjo in junakovo mamo, ki sta kot literarni osebi skoraj enakovredno zastopani in sta na osnovi analize konteksta morebiti za razvoj zgodbe še bolj bistveni kot naslovni lik.

Četudi je pripoved prvoosebna, je razvidno, da je v ozadju vsevedni pripovedovalec, besedilo je namreč izrazito večplastno: obravnava odnose v družini, odnose v družbi, zasebno in javno socialno realnost odrasčanja in krizo srednjih let. Zanimiv je palimpsestni vzorec žalovanja (Elizabeth Kubler Ross), ki ga je avtor narativiziral in ki poteka od začetniškega zanikanja ("Vendar to ni res"), prek jeze ("Še bolj sem bil jezen. Ne. Bil sem prizadet. Globoko ... Spet me zgrabita jeza in žalost. Oboje hkrati."), pogajanja ("Obljubil sem ji. In mi je obljubila, da se bo popravila.") in žalosti do sprejemanja.

Jezik je knjižni, pogovorni, vsebuje tudi značilen mladinski sleng in sodobne izraze (npr. esemes, faca, FB, frendica, ful, Google, lajf, leptop, luštkan, plažat se, poskajpati, rep, repati, veri bed drim, What's up idr.), s katerimi Möderndorfer prepričljivo prikazuje mladostnika in njegovo razmišljanje. Jezikovno slikovit je prikaz spolnih odnosov, ki je predstavljen kot dvogovor med Sonjo in Andrejem in ki nazorno pokaže razliko med ljubezenskim, erotičnim in pornografskim diskurzom v književnosti. To razliko je v delu *Antologija slovenske erotične poezije* (2008) definirala

Alojzija Zupan Sosič in poudarila pomen tega, da avtor v kontekstu mladinske književnosti upošteva mladega naslovnika in da prednost ljubezni – kot to stori tudi glavni literarni lik romana *Jaz sem Andrej*: “Na Vorancu rečejo seštevati se, pri nas pa odštevati se. Sem slišala tudi, da na Prulah rečejo množiti se in plažati se, to pa zato, ker je nasproti njihove šole plac ob reki, kjer se folk ob petkih zvečer zbira in se nekateri tudi že plažajo; rečejo pa tudi kurblat, ampak to nima nobene zveze s kurbami, pa tudi žgečkat se bolj na globoko, milovat se, to rečejo na Galjevici, kjer je veliko čefurjev, slišala sem pa tudi navzdol se lizarit, posedat na mokro, buckat se, šaltat na višje ...’ Ne morem več. Prekinem jo: ‘Pri nas na kmetih smo pa rekli ljubiti se.’ Vstanem in grem. Tokrat mi ne pade noben likalnik na obraz.”

Avtor torej tudi na ravni jezika spretno predstavi osrednje motivno-tematske prvine, povezane z iskanjem identitete. Razpoloženje Möderndorferjevega mladinskega romana bo različno vplivalo na odraslega in mladega bralca. V ospredju so čustvene prvine, ki izhajajo iz opisov iskanja, spolnih izkušenj, medgeneracijskih konfliktov in preseganja le-teh. Čeprav osrednji del romana predstavlja odraščanje mladostnika, so prisotni tudi drugi tehtni motivi in razpoloženja, roman pa se osredotoča tudi na odrasle teme, prikazane s stališča odraslega (npr. konflikten odnos med Andrejevo babico in njegovo mamo, njeno hčerko, ki se razreši na koncu knjige). Möderndorfer je v literaturi za odrasle pogosto bolj pesimističen, v mladinski pa ohranja spoštovanje in vero v prihodnost.

Tudi intertekstualnost je ena temeljnih značilnosti Möderndorferjevega pisanja. V tokratnem mladinskem romanu je očitna medbesedilna povezana s pravljicami, pojavi se na primer motiv iskanja imena (“Že moje ime Andrej je problem. Starša sta mi dala takšno ime, ker sta mislila, da so Andreji lepi otroci”). Zanimivo je, kako Möderndorfer sodobno tematizira arhetipske teme, ki jih najdemo v mednarodnem indeksu pravljic – denimo ime čarobnega pomočnika (ATU 500: *The Name of the Supernatural Helper*) ali dekle z grdim imenom (ATU 1461: *The Girl with the Ugly Name*). Čeprav Andrej na začetku ni zadovoljen s svojim imenom (s seboj), na koncu (po vseh negativnih izkušnjah, ki pripeljejo do pozitivnih spoznanj) sprejme svoje ime oziroma svojo identiteto. Tretja arhetipska tema, katere odsev najdemo v romanu, je deček s številnimi imeni (ATU 1545: *The Boy with Many Names*), Andreja namreč kličejo z različnimi imeni, od otročjih, otroških do slogovno zaznamovanih. Četrta “pravljična” tema je poimenovanje otroka (AT1821: *Naming the Child*), ki najpogosteje simbolizira iskanje identitete ali različnih identitet prek imena. Deček Andrej tekom razvoja zgodbe doseže individuacijo, od prvotne separacije (ločitev staršev, selitev

v novo mesto, nova šola) prek različnih preizkušenj (vrstniki, pornografija, razočaranja) do najdenja.

Möderndorfer je tudi pesnik, zato je v delu moč najti tudi intertekstualne reference na slovenske pesnike in pesmi (na primer pesem Borisa A. Novaka "Poljub je ljubezensko pismo / v kuverti ustnic. / Najlepše ga je izročiti ustno." in na variacije ljudske pesmi *Marko skače*), naletimo tudi na intertekstualnost v obliki avtocitatnosti ("Kot je rekel pesnik v pesmi *Najin poljub* 'Na nitko sline / z jezikom nizam / tvoje zobe.'"), opazimo lahko reference na *Malega princa*.

V primeru mladinske književnosti imajo pisatelji in založbe družbeno vlogo in odgovornost. Sama tematika, posebej problemska (npr. iskanje identitete, spolnost, istospolnost, smrt ipd.), za mlade ni problematična, problematična sta lahko le način obravnave in perspektiva avtorja; pri Möderndorferju je vidno, da je "na strani otrok in je eden tistih pisateljev, ki 'z veliko empatijo osvetljujejo otroški način doživljanja sveta'" (Kobe, 1999).

Spremno besedo je napisala doktorica medicine, ginekologinja, porodničarka in klinična seksologinja Gabrijela Simetinger in v njej predstavila glavni vsebinski poudarek romana: navkljub vsem slogovno zaznamovanim besedam o spolnosti je za Andreja bistvena ljubezen. Avtorica spremne besede zaključí, da sta za spolno življenje ključnega pomena oba partnerja in njuna "igra dotikov". Podobne misli najdemo znotraj znanstvenega literarnega diskurza: Alojzija Zupan Sosič pravi, da so pri ljubezenski literaturi za razliko od erotične in pornografske pomembna tudi čustva. Mogoče bi bilo smiselno, da bi poleg tehtne spremne besede doktorice medicine roman pospremlilo tudi literarno spremno besedilo. Spremna beseda namreč fokalizira roman predvsem na eno, sicer izjemno pomembno (problem-sko) dimenzijo, a morda zato ostale dimenzije tega večplastnega romana ostajajo v senci – iskanje ravnovesja med notranjim in zunanjim, med ženskimi in moškimi, med istospolnimi, med preteklostjo (osnovna šola) in prihodnostjo (srednja šola), med narativno osmislitvijo, med notranjo in zunanjo pokrajino, med čustvenim in kognitivnim, med smislom in nesmisлом, med esenco in eksistenco ..., med ugodjem in realnostjo.

Večžanrski (družinski, družbeni, identitetni, razvojni ipd.) in večgeneracijski roman je dvojno kodiran oziroma naslovniško odprt – namenjen je mladim in odraslim naslovnikom – v njem so večplastno predstavljene značilnosti sodobne družbe in odraščanja, predvsem prehod iz otroštva v mladostništvo. Möderndorfer mladim bralcem posreduje pomembne vrednote in težave pri iskanju le-teh: pot junaka vodi od pornografije do

predstav o spolnosti in nazadnje ljubezni med njim in Sonjo, ki je prikazana kot sinteza na višji ravni. Visoko etično naravnost izpričujejo tudi junakove besede: "Človek ne sme drugim početi tistega, kar ne želi, da bi drugi počeli njemu."

Möderndorfer je napisal odličen mladinski roman, ki spretno prikazuje svet sodobnih mladostnikov in pri tem ne moralizira. Z Andrejem je prikazal mladostnika, ki se je znašel v "receptu za katastrofo", kot bi dejal Slavoj Žižek, a nazadnje vendarle izbere pot realnosti in ne zapade v eskapizem. Avtor se je pri pisanju zavedal odgovornosti pisanja za mlade naslovnike, ki jih ni podcenjeval z infantilizacijo, ampak je z literarnim dogajanjem, uporniško perspektivo, slikovitim jezikom in v slogu postmodernistične cikličnosti (konec romana je hkrati njegov začetek) prepričljivo prikazal življenje mladostnika. S svojo kompleksnostjo in aktualnostjo roman *Jaz sem Andrej* dokazuje, da slovenska mladinska književnost vsekakor ima prihodnost in da prihodnost vsekakor ima mladinsko književnost.